

Turkish Studies

Volume 14 Issue 6, 2019, p. 3309-3339

DOI: 10.29228/TurkishStudies.37005

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 12.09.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 20.10.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (29.09.2019)-Referee 2 (18.10.2019)

This article was checked by iThenticate.

BELENALAN KÖYÜ KIRSAL MİMARİSİNİNİRDELENMESİ VE DÜĞMELİ EV YAPIM SİSTEMİNE BİR ÖRNEK

Ayşe Esin KULELİ - Selin AKDEĞİRMEN***

ÖZ

Kültürel mirasın korunması ve yaşatılabilmesi için yapılması gereken ilk çalışma, bu mirası oluşturan değerlerin araştırılması ve envanterlerinin çıkarılmasıdır. Yapılan tespit ve gözlemlerden sonra geliştirilen stratejiler, koruma sürecinin en önemli bileşenlerini oluşturmaktadır. Kapsamlı ve sürdürülebilir bir koruma ise karar vericilerin, somut kültür varlığı niteliği taşıyan yapıların sahiplerinin ve koruma çalışmalarını yapacak mimarlık ve ilgili meslek gruplarından kişilerin kültürel mirasın korunması konusunda eğitilmeleri ve koruma çalışmalarının niteliklerinin artırılması ile mümkündür.

Bu bağlamda, yerel mimarlık eserlerinin belgelenmesi ve korunması konusunda yapılan akademik çalışma ve araştırmalar, anıtsal nitelikli yapılar kadar ilgi görmeyen kırsal mimarinin tespiti ve koruma önerilerinin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Çoğu zaman yerel mimaride kullanılan yapım tekniğinin anlaşılması, mevcut yapılara ait ayrıntılı inceleme ve belgeleme çalışmalarının yapılması ile mümkün olabilmektedir. Yapılar tescillenmiş olsa bile, sürece bağlı olarak yıkılmaları ya da fiziksel deformasyonların artması durumunda özgün değerleri yok olmaya başlamaktadır.

Farklı yerleşimlerde yaşayan insanların, çevredeki doğal kaynakları yerel gelenekler ve ihtiyaçlar doğrultusunda değerlendirerek, bulunduğu yere göre değişkenlik gösteren yapım sistemlerini geliştirdikleri bilinmektedir. Bu görüşe örnek olarak, Akseki- İbradı havzasında geliştirilen ve bölgeye özgü bir yapı geleneğini yansıtan “düğmeli” yapım sistemi verilebilir. Bu araştırma sırasında, Akseki, Belenalan Köyünün yerel mimari özellikleri ve köyde yer alan yapılarla ilgili incelemeler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Korunması gerekli

* Dr. Öğr. Üyesi, Antalya Bilim Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: esin.kuleli@antalya.edu.tr

** Arş. Gör., Antalya Bilim Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: E-posta: selin.akdegirmen@antalya.edu.tr

kültürel miras niteliğine sahip bir evin mimari karakteri incelenmiş olup, çalışma kapsamında edinilen bilgiler, yapılan tespitler ve üretilen bazı çizimler araştırmacılarla paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel mimarlık, Akseki evleri, Belenalan Köyü, Düğmeli evler, Kuru duvar.

INVESTIGATION OF RURAL ARCHITECTURE OF BELENALAN VILLAGE AND AN EXAMPLE OF “BUTTONED” HOUSE CONSTRUCTION SYSTEM

ABSTRACT

The first thing to be done for sustaining and preservation of cultural heritage is to investigate the values that create the heritage and to make the inventory. The strategies developed after inventory and monitoring studies made are the most important components of the preservation process. Comprehensive and sustainable preservation is possible by educating and supporting decision-makers, owners of tangible cultural assets and the architects and related professional groups who will carry out conservation studies of cultural heritage and increasing the quality of conservation activities.

In this context, academic studies and researches on the documentation and preservation of vernacular architecture are of great importance for the documentation and preservation of rural architecture that is not interesting as monumental buildings. The construction technique, which is often used in vernacular architecture, is mostly possible to understand with detailed examination and documentation of the existing buildings. Even if the structures have been registered, the original values of the structure begin to disappear due to their collapse or the increase of physical deformations.

It is known that people living in different settlements have developed construction systems that vary according to their location by evaluating the natural resources in the environment in line with local traditions and needs. The “buttoned” construction system developed in the Akseki-İbradı basin, reflecting a region-specific building tradition can be given as an example to this view.

During this research, the local architectural features of Akseki, Belenalan Village and the buildings in the village have been examined and evaluated. The architectural character of a house that has to be protected has been examined and the information obtained, the determinations made and some drawings produced have been shared with the researchers.

STRUCTURED ABSTRACT

Throughout history, the characteristic geographical features of the Akseki-İbradı basin have shaped various cultural aspects such as economic structure, traditional architecture, and settlement patterns. The region is quite rich in terms of architectural evidence exemplifying

traditional and characteristic building practice. Due to the scarcity of written sources, architecture becomes the major source for understanding the historical and cultural context of the region (Kavas, 2011: 28).

If the houses in the village of Belenalan are evaluated in terms of the planning scheme, it is seen that the majority of the buildings have had the planning scheme which can be called as "simple plans with outer hall/ sofa". In the buildings, the rooms are directly accessed from the hall and there is a cellar behind each room. In another type of plan scheme, is seen to have an outer hall/ sofa with an iwan. The iwan extends between the rooms and provides access to the rooms from this section. This type of plan scheme is rare in the settlement. It can also be said that this plan type, which we can see in the Ilvat region, describes the transition phase to the planning scheme with the inner hall/ sofa. Despite harsh climatic conditions, the plan type with an outer hall/ sofa has been preferred more in the village.

Although Belenalan houses are rural architectural products, they are ambitious buildings with plan types, facade layouts, and decorations. The houses are generally designed as a two-storey plan with an outer hall/ sofa. While the decoration is mostly concentrated in the interior of the house, it is understood that there is a more modest decoration approach on the exterior. Wood was used extensively as a construction material, as well as a decorative material in the building.

When the construction system of the buildings is examined, it is seen that the dry wall technique is used in the walls which constitute the vertical carriers of the two-story buildings, where the rubble stones are compressed with wooden beams used in two directions perpendicular to each other. During the construction of the wall, wooden beams going along a wall at every 50-80 cm and short wooden elements called pistuvan (button), which are shaped as round are used together. These elements are gone outwardly and engage with one another. Due to the appearance of this regional walling system, the houses are called as buttoned houses. Wooden beams are used in the floors and roofs which are the horizontal carriers of the buildings.

If the Akseki-İbradı Basin is analyzed in terms of raw material resources, it is understood that the raw materials existed in the cedar forests and rocky areas in the vicinity. Possibly, this situation facilitated the production of building materials such as wood and stone. Because of having only small non-rocky areas in the region, there isn't enough natural sand to be used in the mixture of mortar. It is possible that this situation made the production of the mortar difficult and a different construction technique called "Dry Wall" was developed in the region.

As a result of the examination of other examples similar to the structures used in Akseki-İbradı Basin and defined as "Buttoned houses", similar construction techniques have been encountered in some countries including India, Pakistan, and Afghanistan. The construction technique called "Bhatar" (Carabbio et al., 2018: 1-2), which is still used in the Himalayan mountainous region of India and Pakistan, is similar in many respects to the construction technique used in Akseki region. The dry wall has been reinforced with wooden beams connected to the wall in two directions. It could be said that the

development of this technique was influenced by the geographical conditions and the seismic characteristics of the region.

It is considered that academic studies and researches on the documentation and protection of local architectural works are of great importance for the documentation of rural architecture and the development of conservation proposals. In this context, a buttoned house was documented within the scope of this research. The house is located on a steep slope in a forest village settlement. The structure, which has a plan with an outer hall/ sofa, was constructed as a two-story building to use the ground floor as the barn and the upper floor as a living area.

The dry wall technique without mortar was used for this house. For constructing the walls forming the vertical carriers of the house, the rubble stones were compressed with wooden beams used in two directions as perpendicular to each other. Floors and roofs, which are horizontal carriers of the structure, are made of wooden beams. The outer walls of the upper floor of the building have stone walls, while the walls of the sofa section have the wooden construction system.

The house was covered with a pitched roof which probably built later. When repairing the roof, the covering material must have been used as marseille type tile instead of alaturka tiles.

Following the culture and needs of the people living in different regions in the world, the natural resources in the environment have been evaluated and construction systems have been developed which vary from one another. The construction system called "buttoned houses", which emerged as a region-specific building tradition in the Akseki-İbradı basin, also has been reflected a distinctive and unique architectural character. The cedar, a tree type resistant to environmental conditions, and the rubble stone obtained from the rocky structure of the region were used together in the structures. Since the lack of sand in the region makes it difficult to produce mortars, a dry wall technique, whose main materials are stone and wood, was used.

The structures built in the village of Belenalan using the buttoned construction technique still have been existed today. However, due to the limited employment opportunities, it is observed that the migration from the village to the city has been accelerated in Belenalan village and other villages of similar architectural quality such as Büyükalın, Sarıhacılar and most of the houses in the villages have been left. Most of the unused buildings, including the house subject to this study, have been in danger of being demolished.

The studies involving the research, projecting and application stages should be carried out within the scope of comprehensive programs and a contemporary conservation approach to preserve the authenticity of the village texture including the buttoned house architecture, the surrounding garden walls, and original roads.

Keywords: Vernacular architecture, Akseki houses, Belenalan village, Buttoned houses, Dry wall.

Giriş

Farklı yerlerde yaşayan insan topluluklarının ürettiği yerel mimarlık gelenekleri, kültürel ve çevresel etkilerle şekillenmektedir. İnsanlar çağlar boyunca ihtiyaç duydukları mekanları, yakın çevrelerinde erişebildikleri yapı malzemelerini ve bilgi birikimlerini kullanarak biçimlendirmişlerdir. Kullanımın ön planda tutulduğu bir anlayışla inşa edilen yerel nitelikli yapıların büyük bölümü, anıtsallıktan uzak konut, ahır gibi işlevleri üstlenen yapılardır. Doğal malzemelerin yapılarda yöreye özgü geleneksel yapım teknikleriyle kullanılması, kırsal yerleşimlerin çevresi ile uyumlu nitelikte olmasını da sağlamaktadır.

Yapı sektöründeki hızlı teknik ve teknolojik gelişmelere rağmen, yerel mimarlık değerlerinin geleceğe taşınması konusundaki çabalar günümüzde artarak, devam etmektedir. Geleneksel yapılarda¹ görülen toplumsal ve kültürel izlerin, mekansal kurguların, kullanılan yapım tekniklerinin ve malzemelerin çağdaş mimarlık üretiminde nasıl yeniden kullanılabilirliği/dönüştürülebilirliği konusu sıklıkla tartışılırken, bu değerlerin nasıl korunduğu/ korunması gerektiği de gündemi meşgul eden diğer bir konudur. Bu bağlamda yerel mimarlık örneklerinin korunabilmesi için, yapıların öncelikle doğru ve bütüncül bir şekilde belgelenmesi ve analiz edilmesi önem kazanmaktadır (Kuleli vd., 2018: 81).

Yerel mimarlık konusunda ülkemizde yapılan akademik araştırmaların büyük bir bölümü, yerel yapıların tasarım özelliklerini, konum ve çevresel bağlamla ilişkilendirerek incelemektedir².

Bu çalışmada, Antalya ilinin Akseki ilçesine bağlı bir orman köyü niteliği taşıyan Belenalan köyünde, Akseki- İbradı havzasına has "düğmeli" yapım tekniği ile inşa edilen bir ev incelenmiştir.

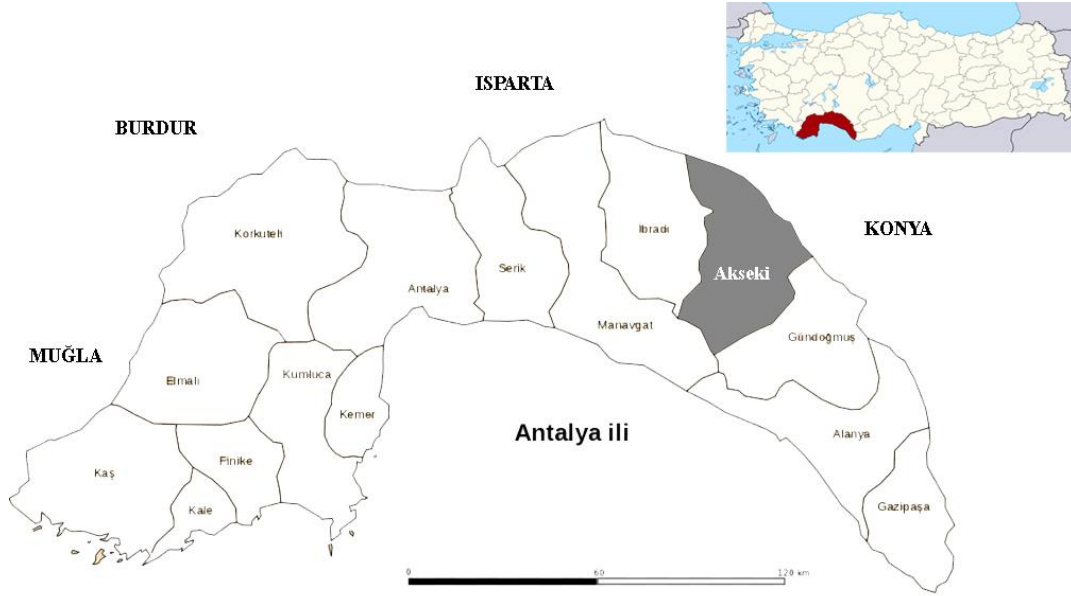
Akseki İbradı Havzası ve Belenalan Köyü'nün Coğrafi Özellikleri

Özgün kırsal mimari gelenekleri açısından büyük bir öneme sahip olan Akseki-İbradı Havzası, Antalya kent merkezinin kuzeydoğu yönünde yer almaktadır (Şekil 1). Havza, konumu itibarıyla kuzeydeki karasal ve güneydeki Akdeniz iklimi arasında kalmakta olup, bir geçiş bölgesi niteliği göstermekte ve coğrafi özelliklerinin de etkisiyle yöresel klima olarak adlandırılan iklimsel karakteri ile özelleşmektedir (Hadimli, 2008: 75-76).

Akseki-İbradı Havzası, büyük dağ kitleleri ve aralarında kalan dar kanyonlar ve sedimantasyonlardan oluşmaktadır. Ekilebilir alanların azlığı, çevredeki dağların eteklerinde tarımsal nitelikli terasların düzenlenmesine yol açmıştır. Yerel çevredeki kayaların biçimlendirilmesiyle düzenlenen moloz taş malzemeli istinat duvarları, bölgenin mimari karakterinin önemli bir bileşeni haline gelmiştir (Kavas, 2011: 27). Bölgenin jeolojik yapısından dolayı zeminde su tutunamamakta ve kış aylarında yağış olsa da su sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, Akseki Bölgesi'nin genelinde olduğu gibi Belenalan'da da yaşanan su sorunundan dolayı, sarnıçlar büyük önem taşımaktadır.

¹ ICOMOS geleneksel mimari mirası, teknoloji ve iletişim olanaklarının gelişmesiyle hızla çeşitliliğini yitiren dünyada, yöreye özgü malzeme ve tekniklerle, yöresel yapım geleneklerini, yerel kimliği yansıtan, geleneksel yapı, yapı grupları ve yerleşmeler olarak tanımlanmaktadır (ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, 2013: 3).

² Kavas (2009; 2011) ve Yeşildal (2008) İbradı'nın Ürünlü köyü, Başok (2009; 2017), Günay (2017) ve Davulcu (2015) ise Ormana köyünün geleneksel mimarisini inceleyen araştırmalar yapmışlardır. Sağiroğlu vd. (2016; 2017) ve Akkaya (2005) İlvat bölgesinde, Karayazı (2015) da Belenalan köyünün kırsal mimarisi üzerinde çalışmıştır. Bunlara ilaveten, Gökdemir vd. (2016) bölgedeki yapılarda görülen yapısal bozulmaları irdeleyen, genel bir araştırma yapmıştır. Yapılan çalışmalar, Akseki-İbradı havzasında yer alan ve yerel nitelik taşıyan yapıların mimari açıdan karakteristik tasarım özelliklerini, yapım sistemi ve malzeme kullanımını inceleyen, koruma sorunlarını ve nedenlerini irdeleyen, önemli araştırmalardır.

Şekil 1/ Figure 1: Türkiye’de Antalya ve Akseki’nin konumu / The location of Antalya and Akseki in Turkey (Akdeğirmen, 2019).

Yaklaşık 1000 m. yükseklikte bir yamaç üzerinde konumlanan Belenalan köyünde, aşınım yüzeyi olarak adlandırılan zeminde yapılaşma alanlarının dar olması, tarım arazilerinin miktarı, su kaynakları gibi faktörlerden dolayı yapılar birbirlerine yakın konumlandırılmıştır (Hadimli, 2008: 205). Hem yapıların temelinin sağlam olması, hem de toprak kaybını azaltmak için yapılar kayalıklar üzerine inşa edilmiştir.

Bölgenin Tarihçesi

Belenalan köyü, İlvat ya da Elvat olarak adlandırılan bölgede yer almaktadır. İlvat kelimesi bölgenin coğrafi özelliğine uygun olarak, Luvvi dilinde ‘Geçit Yeri’ anlamına gelmektedir (Yıldırım, 2006: 54). Enhoş’a (1974: 182) göre yerleşim adını 200-300 yıl önce Antakya’nın Belen bölgesinden gelen halkın buraya yerleşmesi sonucu almış ve ismi önce Belen, daha sonra Belenilvat ve son olarak da Belenalan olmuştur. İlvat Bölgesi’ndeki Büyükilvat ve Bucakilvat adlı diğer köylerin adları da Büyükalın ve Bucakalan olarak değiştirilmiştir. Özkaynak, Defter-i Hakani kayıtlarında köyün adının geçmediğinden yola çıkarak, köyün 1572-73 yıllarından sonra kurulduğunun bilgisini vermektedir (Sağiroğlu ve Karayazı, 2017: 16).

Akdeniz bölgesinde yer alan Selçuklu Dönemi hanları yapılırken, önceki dönemin yol ya da yol üstü kuruluşlarının kullanılması tercih edilmiştir. Akseki ve çevresinde inşa edilen yol üstü kuruluşları bir yandan Ortaçağ öncesi kuzey-güney doğrultusundaki yol bağlantısını oluştururken, bir yandan da daha önce inşa edilen yolların sürdürülebilirliğinin sağlanmasına katkı vermiş olmalıdır. Konya-Alanya kervan yolu hattı kuzeyde Seydişehir üzerinden Konya’ya, güneyde Alanya’ya ve Manavgat’ta çatal yaparak Antalya’ya uzanmaktadır. Başlangıç ve bitişteki hanlar bilinirken, Akseki çevresinde de bir han olması gerektiği düşünülerek yapılan araştırmalarda, Akseki’den kuş uçuşu 17 km. kuzeydoğuda, yerel kaynaklarda Rodar Han adı verilen bir han yapısının varlığı tespit edilmiştir (Eravşar, 2015: 294).

Bölgede, ana ticaret yolları dışında, köyleri birbirine bağlayan çok sayıda tali yollar da bulunmaktadır. Antik Dönem’de İç Anadolu ve Akdeniz arasındaki kuzey-güney bağlantısının bu bölgeden sağlanmasından (Adak vd., 2015: 258) dolayı havza yerleşimlerinin, başta Side olmak üzere kıyı kentleriyle önemli ticari ilişkileri olmuştur (Adak vd, 2015: 274). Ticaret yolları Selçuklu ve

Osmanlı Dönemlerinde onarılmış ve bu yollara yenileri de eklenerek kullanılmıştır (Erayşar, 2015: 301). Bölgede korunarak günümüze ulaşabilen özgün taş kaplamalı yolların³ (Resim 1) tarihsel süreç içinde neredeyse kesintisiz kullanılmış olmasından dolayı, yollardaki yapım ve onarım gibi müdahalelerin hangi dönemlerde gerçekleştirildiği kesin olarak bilinmemektedir.

Resim 1/ Photo 1: Sarıhacılar ve Belentalan köyleri arasındaki kervan yolu / Caravan route between Sarıhacılar and Belentalan villages (Kuleli, 2019).

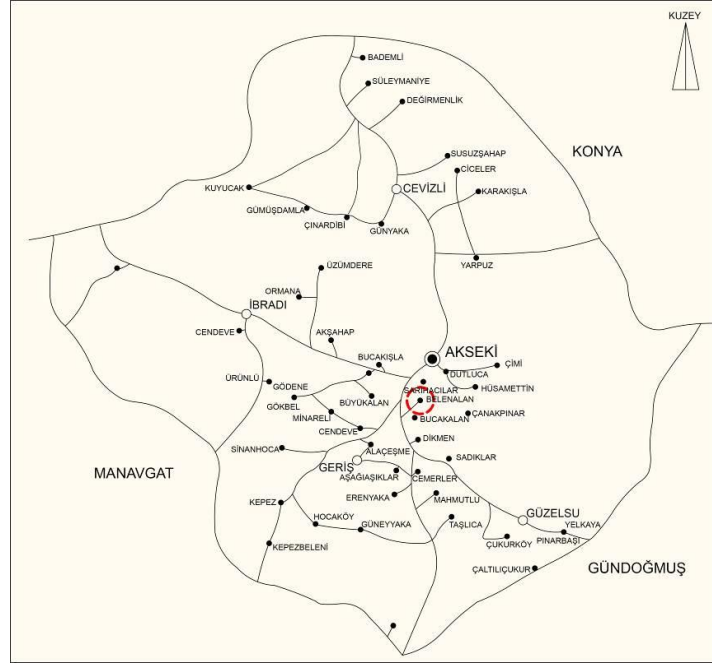
Akseki, Osmanlı Dönemi'nde Alaiye sancağına bağlı 10 nahiyeden biri olup, Kıbrıs'ın fethi (1570-1573) ile Kıbrıs beylerbeyliğine, 1717'de Adana eyaletine, 1855'de Karaman eyaletine bağlanmıştır (Sarıoğlu vd., 2016: 11). 1848 yılı devlet salnamesinde Akseki ile İbradı Alanya Liva'sına bağlı bir kaza olarak bildirilirken (Bakırcılar ve Durgun, 2015: 311), Zorba 1872 yılında Akseki'nin Alanya'dan ayrıldığı bilgisini vermektedir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Akseki Antalya'nın bir ilçesi olmuştur (Zorba, 2015: 329).

Akseki ve İbradı ilçeleri 1989 yılında idari olarak birbirinden ayrılmış olsalar da (Zorba, 2015: 329), bu yerleşimler doğal çevreleri, iklimsel özellikleri ve ev, cami, okul gibi yapıların mimari karakterleri açısından benzerlik göstermektedir. Yörenin engebeli topoğrafyası, sert iklimsel özellikleri, bölgede yaşayan insanların kültürel yapısı ve ihtiyaçları doğrultusunda, çevredeki ahşap ve taş hammadde kaynakları kullanılarak tasarlanan yapılarda, bölgeye özgü “düğmeli evler” olarak adlandırılan ve çalışmanın “Yapım Sistemi ve Malzeme Kullanımı” bölümünde ayrıntılandırılan farklı bir mimari karakterin ortaya çıktığı görülmektedir. Düğmeli evler olarak adlandırılan bu yapım tarzına sadece Akseki ve İbradı ilçeleri ve köylerinde değil, Gündoğmuş ve Manavgat'ın bölgeye sınır veren yerleşimlerde de rastlanılmaktadır. Fiziksel çevre koşullarının etkisiyle havzanın çevresinden bir miktar izole olması ve farklı nitelikte yapı malzemelerinin bölgeye erişiminin kısıtlılığı, bu yerleşimlerin kırsal mimari niteliğinin kısmen devam etmesine katkı sağlamış olmalıdır.

³ Bölgedeki yollar irdelendiğinde, Cendere Köyü sınırları içindeki antik yol kalıntısının Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 30.01.2001 tarih ve 4890 sayılı kararı ile, Belentalan'a kadar uzanan ticaret yolunun ise “Sarıhacılar ve Belentalan Mahalleleri arasındaki kervan yolu” olarak aynı Kurulun 04.04.2016 tarih ve 4723 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edildiği bilinmektedir (Akseki Belediyesi Arşivi).

Akseki-Belenalan Köyü'nün Mimari ve Çevresel Açından Genel Özellikleri

Belenalan Köyü Antalya kent merkezine 155 km, Akseki ilçe merkezine ise 8 km mesafede yer almaktadır. D695 Manavgat-Konya karayoluna 2-3 km uzaklıkta bulunan yerleşim, Akseki ilçe merkezinin güneyinde yer alan yamaçlara kurulmuş bir orman köyüdür (Şekil 2 ve Resim 2).

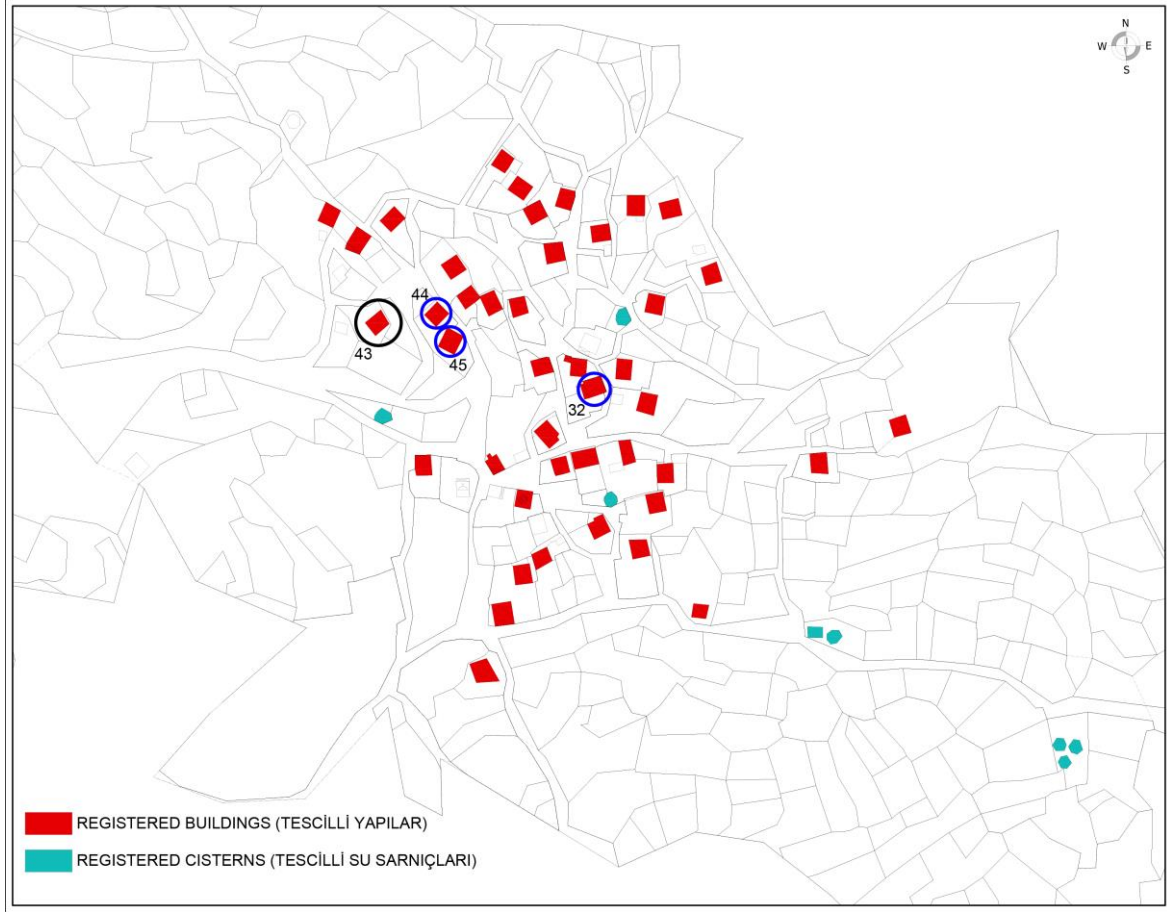

Şekil 2/ Figure 2: Özkaynak'ın (1974: 3) Akseki haritası altlık olarak kullanılıp, yeniden üretilmiştir / Özkaynak's (1974: 3) Akseki map was used as a template and it was reproduced (Kuleli, 2019).

Resim 2/ Photo 2: Belenalan köyü ve çevresi / Belenalan village and its environs (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Antalya ilinin Akseki ilçesine bağlı bir orman köyü olan Belenalan köyü⁴, Akseki- İbradı havzasına özgü "düğmeli" yapım tekniğine sahip yapıları ve tamamen ya da kısmen korunarak günümüze gelebilmiş yerel özgün geleneksel dokusu ile korunması gereken bir köydür (Şekil 3).

Şekil 3/ Figure 3: Antalya İli, Akseki İlçesi, Belenalan Köyü Kentsel Sit Alanı Paftası altlık olarak kullanılıp, yeniden üretilmiştir / Antalya, Akseki, Belenalan Village Urban Protected Area map was used as a template and it was reproduced (Kuleli, 2019).

Köyde yollar topoğrafyaya uygun ve eğime paralel olarak şekillendirilmiş ve yapıların bahçe duvarları parsel sınırlarını oluşturmuştur. Arazinin eğimi nedeniyle, bazı evler ön cephede iki kat, arka cephede tek kat olarak algılanmaktadır. Geçmişte köy sokakları taş kaplamalı iken (Resim 3), günümüzde bu yolların bir kısmı toprak ya da asfalt olarak değiştirilmiştir. Evlerin bahçe girişlerinde taş basamakların kullanıldığı görülmektedir.

⁴ Belenalan köyü, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 22.11.2011 tarih ve 166 sayılı kararıyla 'Kentsel Sit Alanı' olarak belirlenmiştir. Aynı karar ile köy sınırları içinde kalan 41 adet Sivil Mimarlık Örneği, 1 adet İdari Yapı, 1 adet Dinsel Yapı, 7 adet Anıt ve Abide korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Daha sonra Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 12.07.2017 tarih ve 6494 sayılı kararıyla 1 adet han yapısının da tescilli yapılmıştır (Akseki Belediyesi Arşivi). Belenalan Köyü'nde yer alan ahşap köşk minareli düğmeli yapım tekniğiyle yapılmış caminin yapım tarihi ve banisi ile ilgili net bir bilgi bulunmamasıyla birlikte, yapının 19. yüzyıl sonu ya da 20. yüzyıl başında yapıldığı tahmin edilmektedir (Tay, 2017: 312).

Resim 3/ Photo 3: Belenalan köyünde özgün taş kaplamalı sokaklar / Original stone paved roads in Belenalan village (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Köy dokusu incelendiğinde, köyün ayrık nizamda planlanan, bahçeli konutlardan oluştuğu görülmektedir. Bahçeler birbirinden kuru duvar tekniğiyle örülmüş duvarlarla ayrılmaktadır. Taş duvarların üzeri ‘kuşkonmaz’ adı verilen harpuşta tarzı ahşap darabalarla kapatılmıştır. Bakımsızlık ve zamanın etkisiyle duvarların yıkılması nedeniyle, parseller arasındaki ayırım günümüzde net olarak algılanamamaktadır. Genellikle zemini kaplamasız ve toprak olan bahçelere ‘borta’ adı verilen ahşap kapılar ile giriş yapılmaktadır (Resim 4a, 4b).

Resim 4a, b/ Photo 4a, b: Belenalan köyünde bahçe duvarları ve kapılar / An abandoned house in Sarıhacılar village (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Köyde ev mimarisini biçimlendiren en önemli faktörlerden birisi de, ekonomik faaliyetlerdir. Bölgede tarıma elverişli alanların az olması nedeniyle, en yaygın ekonomik faaliyetin hayvancılık olduğu söylenebilir (Hadimli, 2008: 302). Bu nedenle, evlerin zemin katları hayvancılıkla ilgili işlemlere ayrılmıştır (Şekil 4). Çift kanatlı ‘borta’ adı verilen ahşap bir kapı ile ‘ahıraltı’ ya da ‘evöğün’ adı verilen mekana erişilmektedir. Bu mekan üst katta sofanın izdüşümüne denk gelmekte ve sirkülasyon amacıyla kullanılmaktadır. Ahıraltıdan samanlık, ahır gibi mekanlara geçiş yapılmakta, ahırda ya da ahıraltında ‘bahna’ adı verilen yalıklar da bulunabilmektedir.

Genellikle dış sofalı olduğu görülen evlerin birinci katında yer alan mekanlar sofaya açılmaktadır. Günay (2017: 97, 99), sofanın Ormana’da⁵ ‘köşk’, odaların da ‘içeri’ olarak adlandırıldığını bildirmektedir. Tipik plan şeması olarak adlandırdığı basit dış sofalı plan şemasında ayazlık ve sofayı ayıran tahta elemanın (daraba) zayıf bir ayırıcı olmasından dolayı sofanın açık sofaya benzetilebileceğinden de bahsetmektedir (Resim 5a, 5b, 5c, 5d).

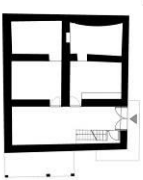

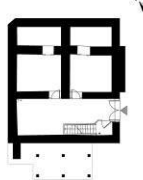

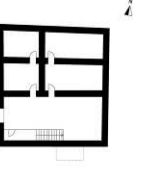
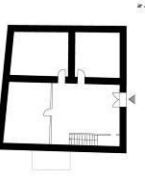
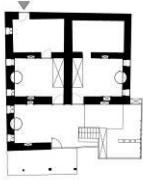

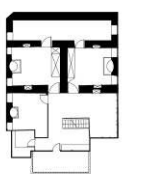

Resim 5a, b, c, d / Photo 5a, b, c, d: Belentalan köyünde sofa ve köşk kullanımı / Usage of sofa/hall and köşk in Belentalan village (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Araştırma sürecinde Belentalan köyünde ziyaret edilen ve literatür araştırması ile tipolojisi irdelenen konutlar plan düzenlemesi açısından değerlendirildiğinde, yapıların “basit dış sofalı” olarak nitelendirilen plan şemasına sahip oldukları görülmektedir. Yapılarda genellikle sofa bölümünden

⁵ Ormana, Akseki-İbradı Havzası’nda konumlanan İbradı ilçesine bağlı bir köy olup, köyde bölgeye özgü düğmeli ev yapım tekniğinde yapılmış yapılar bulunmaktadır.

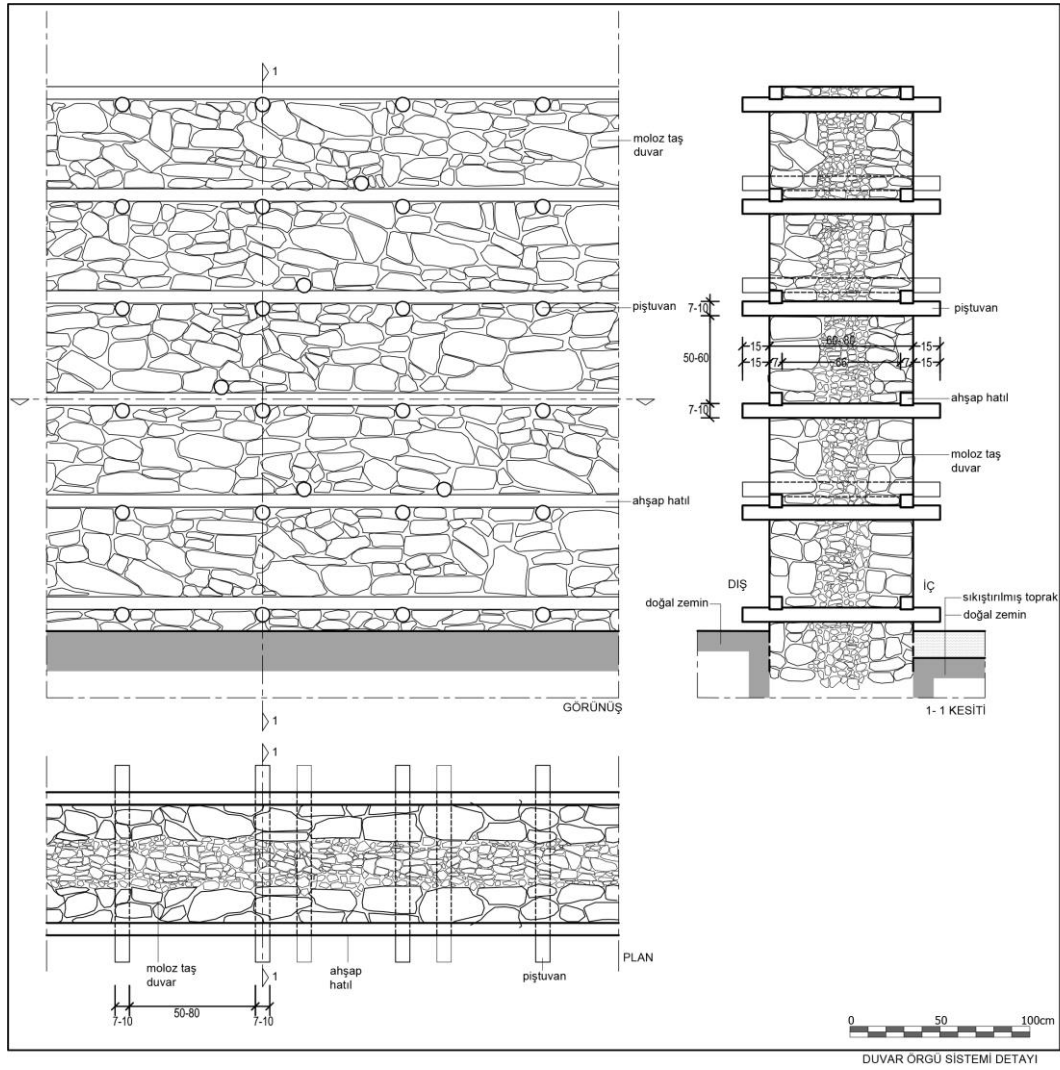
doğrudan odalara giriş yapılmakta ve her bir odanın arkasında birer kiler bulunabileceği gibi, ortak bir kilerin yer aldığı örneklere de rastlanmaktadır. Yerleşimde az bulunan “eyvanlı dış sofalı” olarak adlandırılan plan şemasında eyvan odaların arasına uzanmakta ve bu bölümden odalara giriş sağlanmaktadır. İlvat bölgesinde görebileceğimiz bu plan şemasının, iç sofalı plan şemasına geçiş aşamasını tariflediği de söylenebilir (Şekil 4).

BELENALAN KÖYÜ KONUTLARINDA SOFAYA GÖRE KONUT TİPOLOJİSİ						
BASİT DİŞ SOFALI PLAN TİPİ				EYVANLI DİŞ SOFALI PLAN TİPİ		
ZEMİN KAT						
BİRİNCİ KAT (YAŞAM KATI)						
	Ev No: 45	Ev No: 32	Ev No: 44	Ev No: 43	Ev No: 18	Ev No: 24

Şekil 4/ Figure 4: Belenalan köyü konutlarının 'sofa'ya göre yapılan tipolojisinde kullanılan 45, 32, 44 ve 43 numaralı konutların planları bu makalenin yazarları tarafından, 18 ve 24 numaralı konutların planları ise Sağiroğlu ve Karayazı tarafından hazırlanmıştır (Sağiroğlu, Karayazı 2017: 17) / The plans of the houses 45, 32, 44 and 43 used in the typology of the houses of Belenalan village according to the sofa/ hall were prepared by the authors of this article and the plans of houses 18 and 24 were prepared by Sağiroğlu and Karayazı (Sağiroğlu, Karayazı 2017: 17).

Akseki-İbradı Havzası hammadde kaynakları açısından incelendiğinde, çevrede yer alan zengin sedir ağacı ormanları ve kayalık doğal doku, yapılarda kullanılan geleneksel iki ana yapı malzemesine işaret etmektedir. Nitelikli ve çevresel şartlara dirençli ahşap üretimi için uygun bir ağaç türü olan sedir ile bölgenin kayalık yapısından elde edilen moloz taş, yapılarda birlikte kullanılmıştır. Olasılıkla bölgede kumun az bulunması, harç üretimini zorlaştırdığından, farklı bir yapım tekniğinin geliştirilmesi zorunlu olmuştur.

Bölgedeki doğal kaynakları kullanarak geliştirilen kuru taş duvarlı yapım tekniğinde, duvar düzleminde harçsız yerleştirilen yassı kesilmiş taşlar, her 50-80 cm yükseklikte bir duvara paralel konumlanan ahşap hatıllar ve onlara kertilerek bağlanan ve dışa doğru çıkan bağ kirişleri (piştuvan) ile duvarların sağlam olması sağlanmıştır (Şekil 5). Duvarlarda her iki tarafta dışa doğru çıkan “Piştuvan”ların oluşturduğu görüntü nedeniyle, yapılar düğmeli ev olarak da adlandırılmaktadır. Köyde yer alan tarihi yapıların çoğunda kuru taş duvarlı yapım sistemi kullanılmıştır. Daha geç dönemde inşa edilen tarihi nitelikli az sayıdaki yapıda ise, moloz taşlar arasındaki derzlerde kireç harç ve kiremit kırıklarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bazı yapıların cephelerinin zarar görmesi nedeniyle, yakın geçmişte çimento içerikli malzemelerle derzlendiği ve sıva işlemlerinin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 5/ Figure 5: Bölgeye özgü düğmeli evlerde kullanılan kuru taş duvar yapım tekniği / The dry wall technique which is used in the buttoned houses specific in the region (Kuleli, 2019).

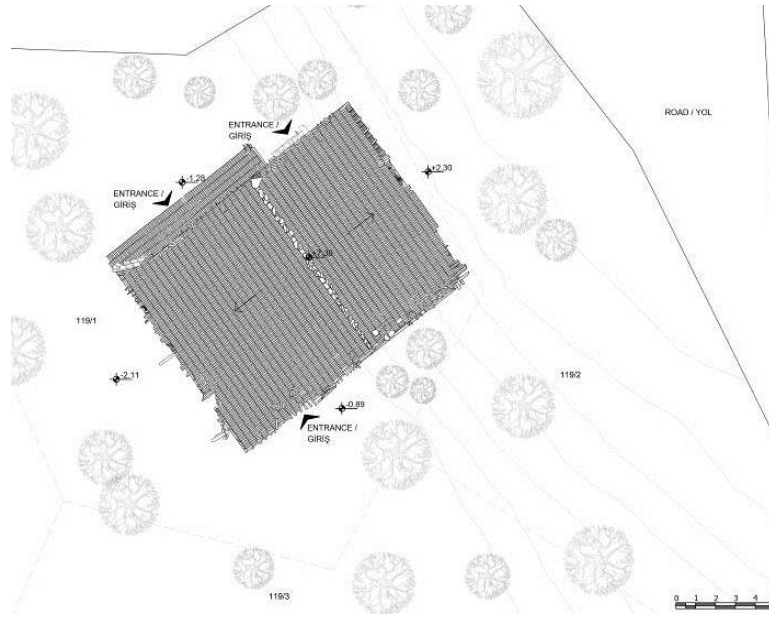
Belenalan Köyü 119 Ada, 1 Parselde Yer Alan Eve İlişkin Belgeleme Çalışmaları

Çalışma kapsamında Belenalan Köyünün yerel mimari özellikleri ve köyde yer alan yapılarla ilgili incelemeler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Korunması gerekli kültürel miras niteliğine sahip dört eve (32, 43, 44 ve 45) yönelik belgeleme çalışması gerçekleştirilmiş (Şekil 3) ve aralarından bir ev seçilerek, yapının mimari karakteri detaylı şekilde incelenmiştir (Resim 6).

Bir orman köyü niteliğindeki yerleşim içinde dik eğimli bir yamaca konumlandırılan yapı, Antalya İli, Akseki İlçesi, Belenalan Mahallesi, 119 ada, 1 parselde yer almaktadır (Şekil 6).

Resim 6/ Photo 6: Köyde yapılan saha çalışması/ The field work in the village (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

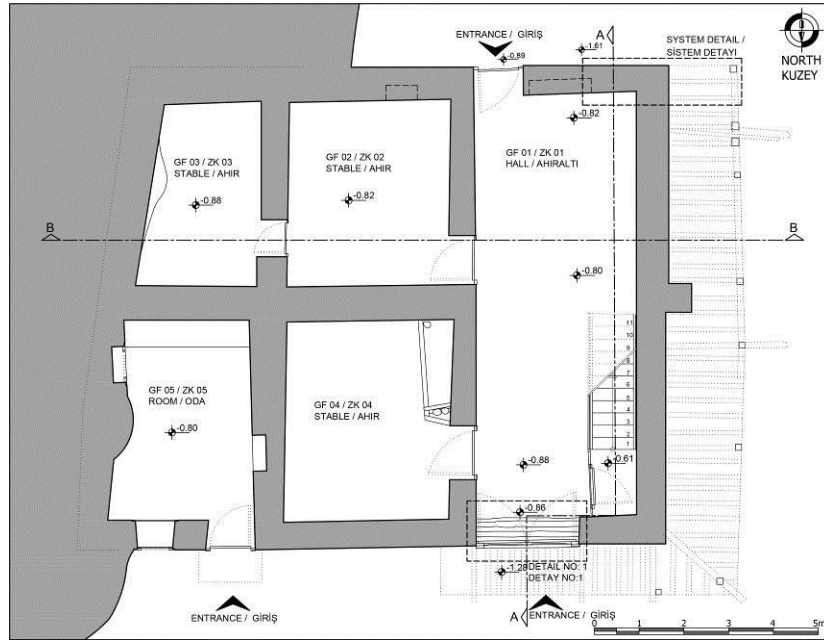
Şekil 6/ Figure 6: Vaziyet planı / Site plan (Kuleli, 2019).

Yapının Mimari Özellikleri

Plan Özellikleri

Dış sofalı plan tipine sahip olan yapı, zemin katı ahır, üst katı ise yaşama alanı işleviyle kullanılmak üzere iki katlı olarak inşa edilmiştir (Şekil 7).

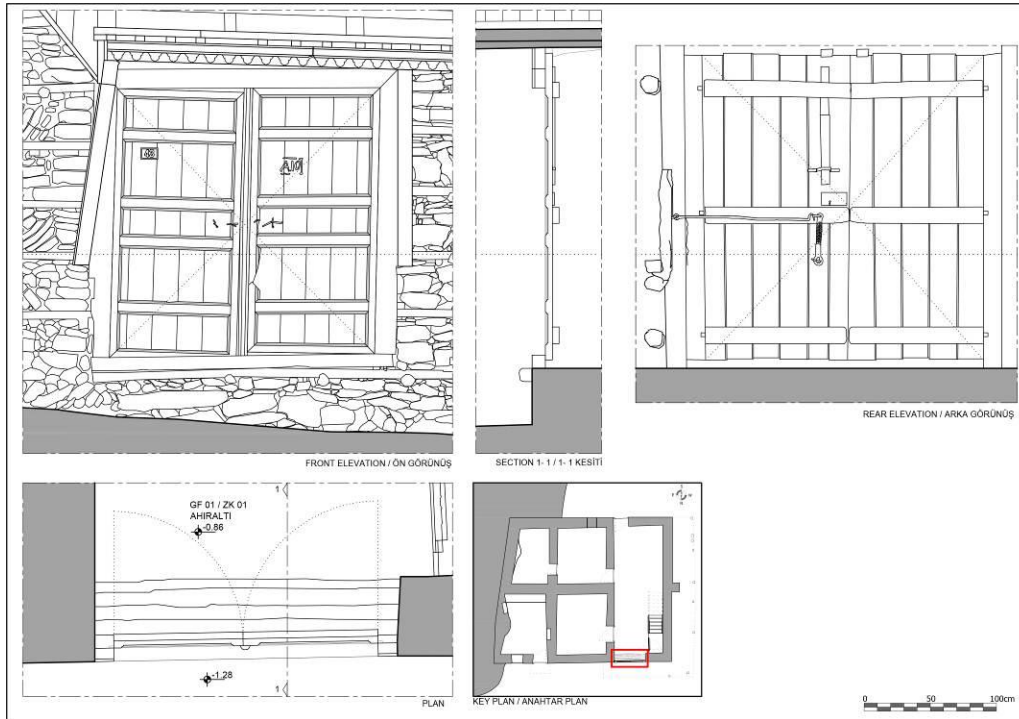
Zemin katta, kuzey cephede (Resim 7a, 7b) yer alan çift kanatlı ahşap giriş kapısı (Şekil 8) ile ulaşılan 'ahıraltı' ya da 'evöğün' bölümünden (Resim 8), ahır olarak işlevlendirilen 2 mekana ve bu mekanlardan geçiş verilen diğer 1 mekana ulaşılmaktadır. Zemin kata, tali nitelikli diğer bir giriş de güney cepheden verilmiştir.

Şekil 7/ Figure 7: Zemin kat planı / Ground floor plan (Kuleli, 2019).

Resim 7a, b / Photo 7a, b: Yapının kuzey (giriş) cephesi ve duvar örgü detayı / The North (entrance) elevation of the building and wall construction detail (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Şekil 8/ Figure 8: Çift kanatlı ahşap giriş kapısı detayı / The detail of wooden main door (Kuleli, 2019).

Resim 8/ Photo 8: 'Ahıraltı' ya da 'evöğün' olarak (ZK01) adlandırılan mekan / The space which is called 'ahıraltı' or 'evöğün' (GF01) (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Ahıraltıdan ahırlara tek kanatlı ahşap kapılar ile erişilebilirken, ZK 05 kodlu mekana kuzey cephedeki ana giriş kapısının doğu yönündeki tek kanatlı ahşap bir kapı ile doğrudan giriş sağlanmaktadır. Mekanın doğu duvarında, ocak ve kuzey duvarında cepheye açılan demir parmaklıklı bir pencere bulunmaktadır. Odanın zemini, taş döşemeli diğer mekanlardan farklı olarak ahşap ile kaplanmış, ocak, dolap nişleri gibi öğeler kullanılmıştır. Köyde yaşayan insanların açıklamalarından, evin kullanıldığı zamanlarda bu odanın misafirlere tahsis edildiği anlaşılmaktadır.

Ahırtından batı duvarına bağlanarak şekillendirilen ve tek kanatlı ahşap bir kapı ile erişilen 11 basamaklı tek kollu ahşap bir merdiven ile (Resim 9), asıl yaşam alanı olan üst kat mekanlarına çıkış sağlanmaktadır. Zemin katın taş döşemesinin üzerine yerleştirilen ahşap döşeme üzerinde kurgulanan limon kirişli merdiven sistemi, üst katta da birinci katın ahşap döşemesine bağlanmıştır. Ahşap merdiven basamakları ahşap limon kirişler arasına monte edilmiş ve merdiven yanları ahşap ile kaplanarak, ahırtından görsel ve fiziksel olarak ayrıştırılması sağlanmıştır.

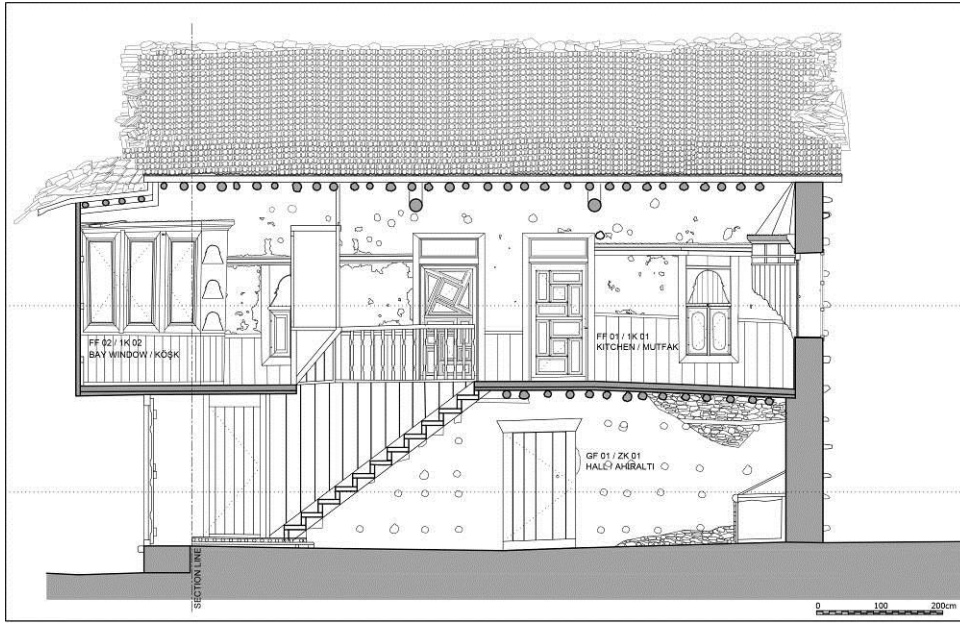
Resim 9/ Photo 9: Tek kollu ahşap merdiven / Wooden stairs (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Tüm mekanların tavanlarında belirli aralıklarla doğu- batı yönde uzanan ahşap kirişleme sistemi kullanılmıştır (Resim 10).

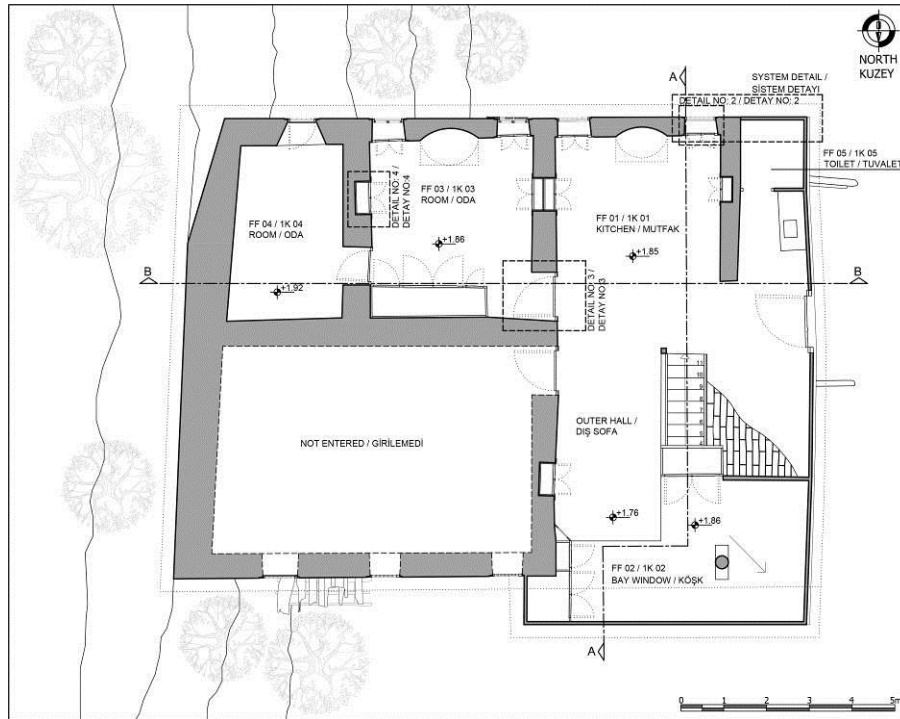

Resim 10/ Photo 10: Tavanda yer alan ahşap kirişlemeler / Wooden beams on the ceiling (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Birinci kat sofasına zemin kattan gelen tek kollu ahşap bir merdivenle ulaşılmaktadır. Yapının planı incelendiğinde (Şekil 9 ve 10), esas yaşam katı olan birinci kattaki dış sofanın odalara erişim sağlamasının yanısıra, yaz aylarında yoğun şekilde kullanılan ortak bir yaşam alanına dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.

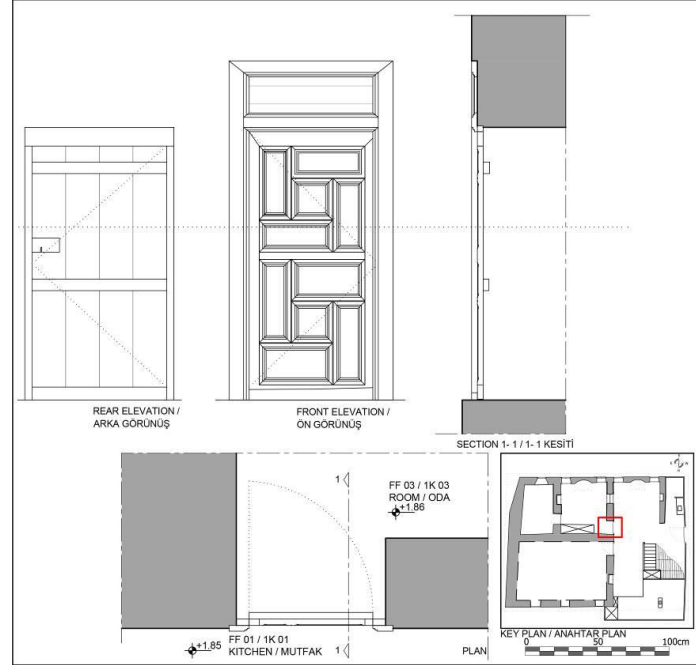
Şekil 9/ Figure 9: A-A kesiti / A-A section (Kuleli, 2019).

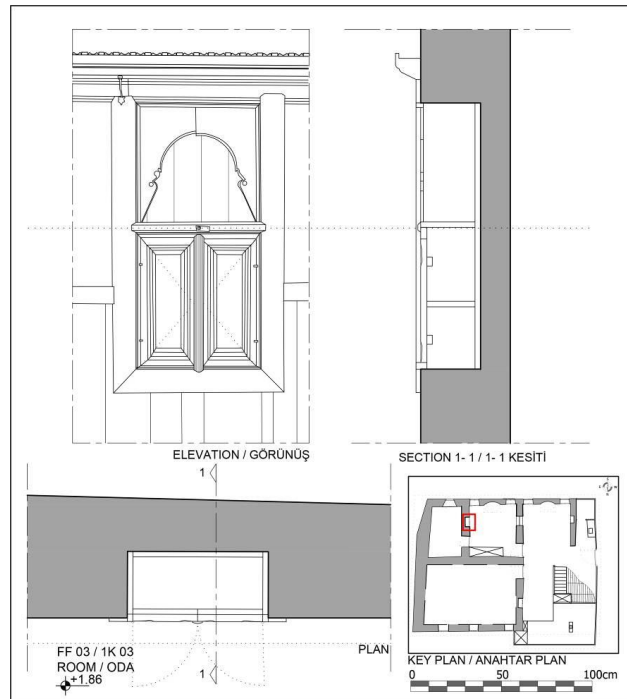
Şekil 10/ Figure 10: 1. Kat planı / First floor plan (Kuleli, 2019).

Sofanın doğu yönünde yer alan 2 odaya giriş, tek kanatlı ahşap tablalı kapılar ile sağlanmaktadır (Şekil 11). Ancak kuzey yönde bulunan odaya girilemediği için belgeleme yapılamamıştır. Güney yönde bulunan odanın duvarında yer alan 2 ayrı pencere soğuk iklim şartlarından dolayı ahşap kepenk ile kapatılmış olup, bu duvarın aksında ahşap başmaklı bir ocak yer almaktadır. Doğu ve batı duvarlarında ahşap kepenkli dolap nişleri mevcuttur (Şekil 12). Ahşap bezemeli sergenler (raflar), pencere ve ocak üstlerini bağlayarak, oda duvarlarını çevrelemektedir. Odanın doğu duvarında bulunan tek kanatlı ahşap bir kapı ile diğer bir mekana geçilmektedir. Arkada

kalan ve güney duvarında mazgal penceresi şeklinde dışa doğru daralan bir penceresi olan bu oda, kiler, depo gibi ikincil bir işlevle kullanılmış olmalıdır. Ahşap doğramalı pencerenin dışına ince demir parmaklıklar monte edilmiş olup, iç kısmında mekana doğru açılan tek kanatlı ahşap bir kepenk kullanılmıştır.

Şekil 11/ Figure 11: Tek kanatlı tablalı ahşap kapı detayı / The detail of wooden door (Kuleli, 2019).

Şekil 12/ Figure 12: Ahşap kapaklı dolap detayı./ The detail of wooden cabinet (Kuleli, 2019).

Sofa bölümü, batı yönde 170 cm, kuzey yönde ise 110 cm genişliğinde çıkma yapıldığı için, zemin kattaki ahıraltı alanına göre daha geniş bir alana sahiptir. Kuzey yönde kurgulanan ve yöresel

olarak köşk (şahnişin) (1K 02) olarak adlandırılan alan seki düzenlemesiyle yükseltilmiş, duvarları ve döşemesiyle birlikte tamamen ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Mekanın duvarları ahşap konstrüksiyonlu olup, ahşap doğramalı pencereler, lokmalı parmaklık, kafes, başmak vb. ahşap mimari öğeler, özgün geleneksel işçiliği yansıtmaktadır. Bu pencereler dışarıdan ahşap kepenklerle kapatılmıştır (Resim 11). Mekanın güneydoğu yönünde ahşap dolaplar yer almaktadır. İki pencere arasında ise ahşap başmaklı bir ocak bulunmaktadır (Resim 12 ve Şekil 13). Köşk mekanının duvar yüzeyi yerden yaklaşık 80 cm yükseklikten geçen hatilla sonlanan ahşap malzeme ile kaplanmıştır.

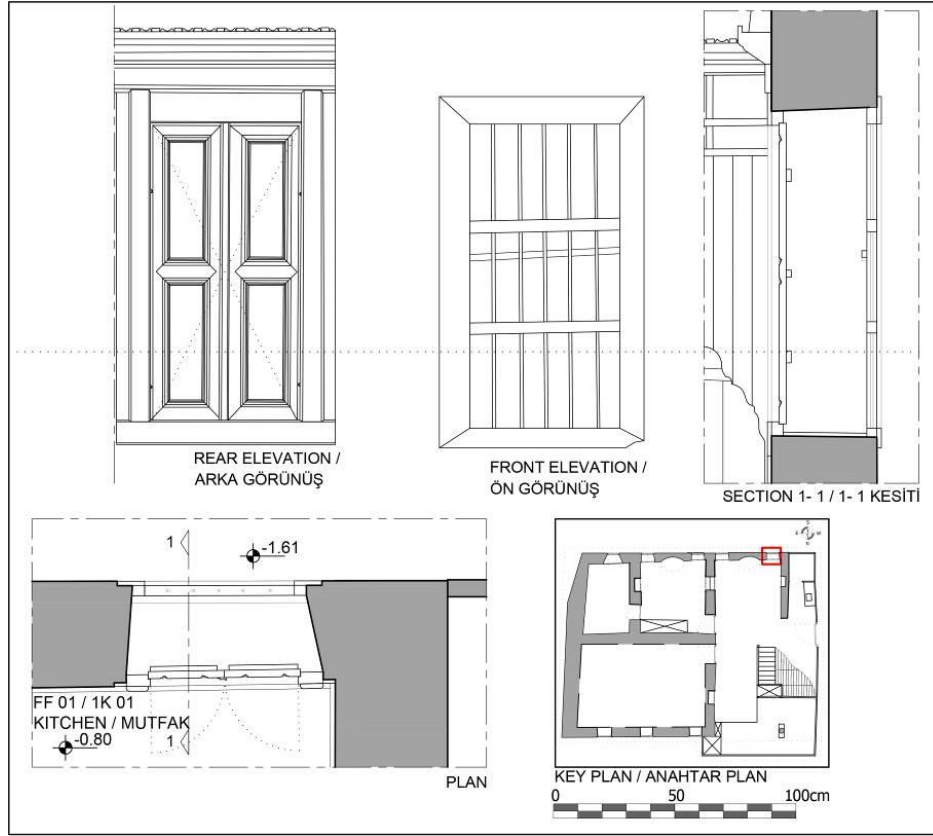
Döşemeden yaklaşık 230 cm yükseklikten geçen profilli ahşap sergenler (raf) mekanı çevrelemektedir. Köşk mekanının orta kısmında, çatıya yapısal destek sağlamak üzere sonradan yerleştirilen, çapı yaklaşık 30 cm olan bir ahşap dikme bulunmaktadır.

Resim 11/ Photo 11: Köşkteki ahşap dolaplar / The wooden cupboard in the 'köşk' (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Resim 12/ Photo 12: Sofada yer alan mutfak bölümündeki ocak ve başmak / Oven and basmak in the kitchen part which is located in the common area (sofa) (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Şekil 13/ Figure 13: Ahşap kepenkli pencere detayı/ The detail of window with wooden shutter (Kuleli, 2019).

1K 01 ve 1K 04 kodlu mekanların tavanlarında yer alan, doğu-batı yönde uzanan ahşap kirişler aşağıdan görülecek şekilde açık bırakılmıştır (Resim 13 ve Şekil 14). 1K 03 kodlu mekanın tavanında ise diğer mekanlardan farklı olarak, çatı sisteminin altına diyagonal şekilde çakılan, kare formların oluşturulduğu ahşap çıtalı tavan yapılmıştır. Tavanın ortasında 8 köşeli yıldız motifli bir tavan göbeği ile göbeğin merkezinde bereketi temsil eden bir nar figürü yer almaktadır (Resim 14a, 14b).

Resim 13/ Photo 13: 1K 01 ve 1K 04 kodlu mekanların tavanında yer alan ahşap kirişler / The wooden beams on the ceiling of 1K 01 and 1K 04 spaces (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Şekil 14/ Figure 14: B-B kesiti / B-B section (Kuleli, 2019).

Resim 14a, b / Photo 14a, b: 1K103 mekanında bulunan 8 köşeli yıldız motifli tavan göbeği / The ceiling core with 8-pointed star motif in 1K103 (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Mutfak, sofanın güney ucuna yerleştirilen ocak ve çevresi üç yönde taşıyıcı duvarlarla çevrilen bir alan niteliğindedir. Kuzey yönde ise, mutfak doğrudan sofaya açılmaktadır. Evin helâsı (tuvalet), sofanın güneybatı yönünde yer almakta olup, aradaki taş duvar ile sofadan ayrılmıştır (Resim 15).

Resim 15/ Photo 15: Sofanın güneybatı yönünde yer alan helâ / Toilet which is located in the southwest of outer hall (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

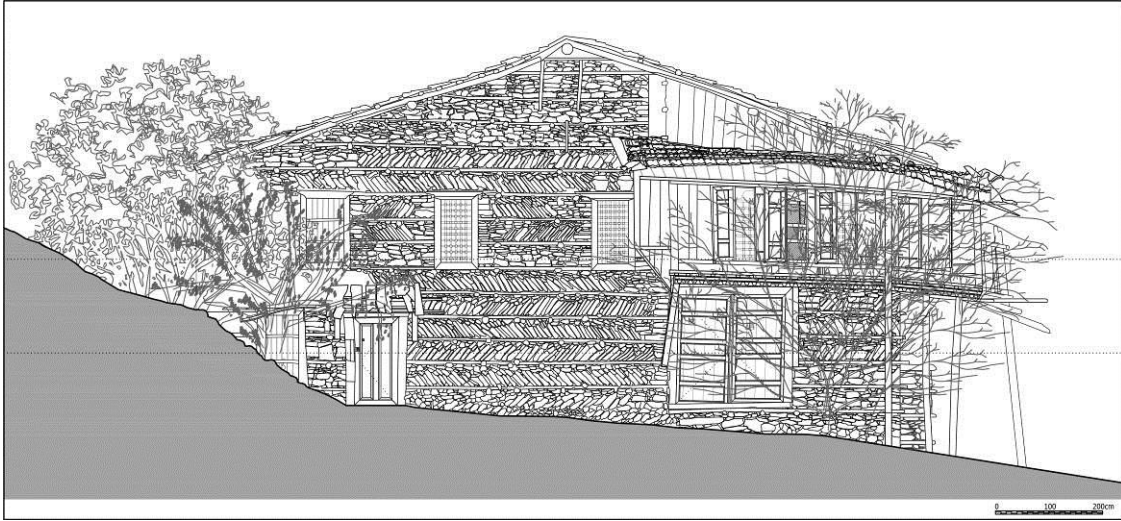
Cumbanın batı duvarında tek kanatlı ahşap bir kapı bulunmakta ve bu kapı özgününde ayazlık mekanına açılmaktadır. Genellikle yaz aylarında hem yaşama, hem de yiyeceklerin kurutulması işleviyle kullanılan ayazlık bölümü yıkıldığı için kapı boşluğa açılmaktadır. Ayazlığı taşıyan ahşap dikmelerin bir bölümü yerinde olmakla birlikte, yapının bu bölümü ciddi zarar görmüştür.

Üst kat mekanlarının taşıyıcı duvarları moloz taşla örülmüş olup, çamur sıva ile sıvanmıştır. Duvarlarda piştuvan ya da düğme olarak adlandırılan yuvarlak ahşap öğeler kullanılmıştır. Sofanın üstünde çatıyı taşıyan kirişlerin altı kaplanmadan açık bırakılmıştır. Bu katta girilebilen tüm mekanların zemini ahşap kaplamalıdır.

Cepheler

Yapının cepheleri incelendiğinde, harçsız (kuru) örülen moloz taş duvarlar, belirli aralarla kullanılan yatay hatıllar ve yönenin özgün mimari öğelerinden piştuvan (düğme) olarak adlandırılan dışa doğru çıkıntılı, karşı yönde bağlantıyı sağlayan hatılların kullanımı dikkat çekmektedir.

Kuzey cephede (Şekil 15 ve Resim 7a, 7b) ahşap hatılların arasında duvarların bazı bölümlerinde taşlar sağdan sola ya da soldan sağa yatık biçimde sıralanarak, yapıya özgü bir örgü tekniği geliştirilmiş ve görsel bir zenginlik yaratılmıştır. Taş duvar örgüsünde herhangi bir harç malzemesi kullanılmamıştır (kuru duvar). Duvarların sağlamlığını temin etmek için ahşap hatıllar, hem içten, hem de dıştan yatay yönde kullanılarak, yaklaşık 50 – 80 cm'lik aralıklarla yerleştirilmiştir. Yatay hatılların altından geçen, yuvarlak şekilli ahşap öğeler hatıllara ters yönde olacak şekilde, yaklaşık 50 cm. aralıklarla ve kertilerek birbirine bağlanmıştır. Bu öğeler, cephede yarattıkları görüntü nedeniyle “düğme” ya da “piştuvan” olarak adlandırılmış olup, bölgede yer alan evlerin mimari karakteristiği haline gelmiştir.

Şekil 15/ Figure 15: Kuzey cephesi / North elevation (Kuleli, 2019).

Cephe düzenlemesinin temel unsurlarından biri olan ahşap çıkma, evin giriş kapısının sağında üst katta yer alacak şekilde düzenlenmiştir. Yapının kuzey ve batı cephelerinde bulunan kiremit kaplı çıkma/ cumba, ahşap eli böğründeler ve direklerle taşınmaktadır. Cumba duvarları ve pencereleri, gerek yapım sistemi, gerekse de mimari öğeleri ile tamamen ahşap malzemelidir.

Yapıda ahşap malzeme ile üretilen mimari öğeler arasında pencere doğramaları, kepenkler, lokmalı parmaklıklar, tablalı kapılar ve kafesler sayılabilir.

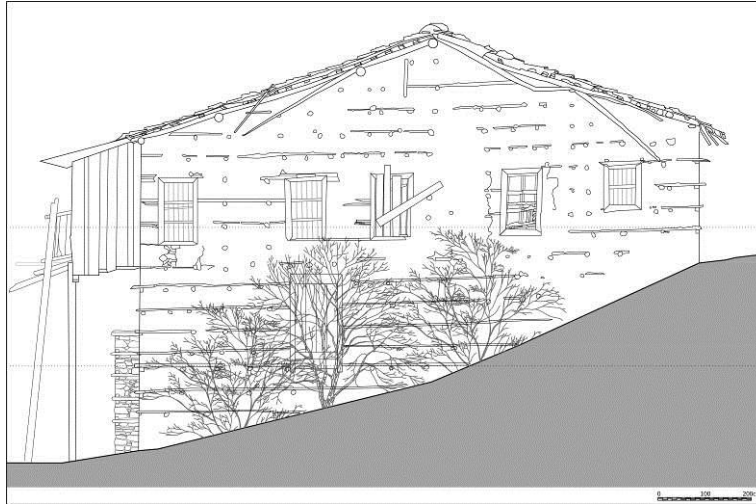
Yapının çift kanatlı ahşap ana giriş kapısı bahçe kotundan yaklaşık 50 cm yukarıdadır. Kapının üzeri çıkma ile örtülmüştür. Cephenin doğu yönünde yer alan tek kanatlı ahşap kapı ZK 05 kodlu mekana açılmaktadır. Kapının üst kısmında büyük bir kısmı bozulmuş durumda olan ve duvara

ahşap eli böğründelerle sabitlenen bir saçak bulunmaktadır. Kapının hemen doğusunda yer alan pencere boşluğu, ahşap doğramalı ince demir parmaklıklı olup, içten ahşap kepenk ile kapatılmıştır.

Giriş cephesinde birinci katta bulunan çıkma pencereleri ile oda pencereleri karşılaştırıldığında, parmaklık, kepenk kullanımı açısından birbirinden farklı nitelikte oldukları görülür. Köşk bölümünde yer alan dikdörtgen formlu kafesli pencereler, dıştan kepenklerle kapatılmıştır. Oda pencerelerinin kepenkleri ise soğuk hava girmemesi amacıyla iç mekana açılacak şekilde monte edilmiştir.

Cephenin üst kotunda girilemeyen odaya ait 3 adet pencereden doğu yönde bulunan pencere ahşap doğramalı demir parmaklıklı olup, iç mekana açılan ahşap kepenk ile kapatılmıştır. Diğer iki pencerede ise ahşap parmaklık kullanılmıştır. Ahşap doğramalarda genel olarak renk değişimleri ve çürümeler gözlemlenmektedir. Cephenin batı yönünde yer alan cumba tamamen ahşap malzmeden yapılmış olup, katları ayıran kat silmesi bezemelidir. Cumbanın üzerinde bulunan 4 pencerenin üçünde ahşap lokmalı parmaklık, birinde ise ahşap kafes kullanıldığı görülmektedir. Pencereler dıştan çift kanatlı ahşap kepenklerle kapatılmıştır.

Güney cephesinin (Şekil 16 ve Resim 16) duvarı sıvalı olup, sıva yüzeyinde çatlaklar ve dökülmeler gözlenmektedir. Yatay hatıllar cephe yüzeyinde yer yer izlenebilmekle birlikte, hatılların altında düğme (piştuvan) olarak adlandırılan kısa ahşap öğeler dışa doğru çıkmaktadır.

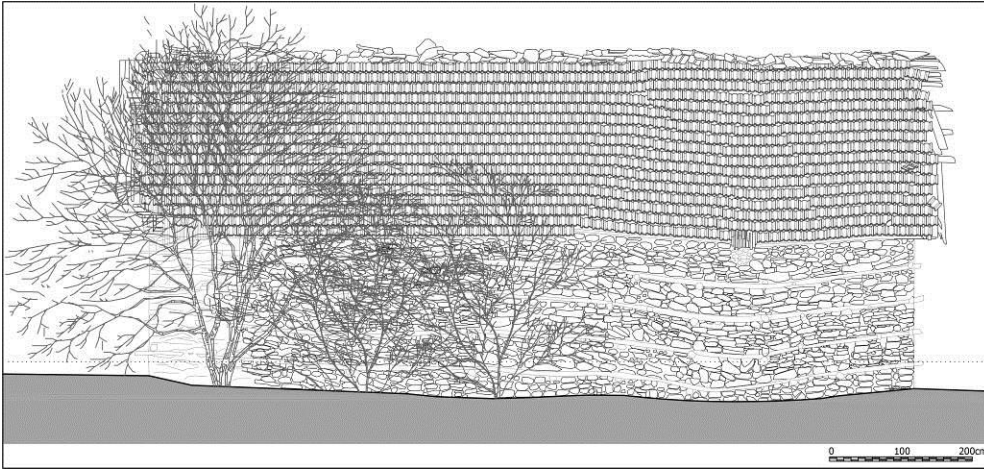
Şekil 16/ Figure 16: Güney cephesi / South elevation (Kuleli, 2019).

Resim 16/ Photo 16: Güney cephesi / South elevation (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Tek kanatlı giriş kapısının üzerinde, üst kat mekanlarına açılan, yan yana fakat farklı yüksekliklerde konumlanan 5 ayrı pencere bulunmaktadır. Cephenin batı yönünde yer alan odanın penceresi ahşap doğramalı ve ince demir parmaklıklıdır. Sonraki 2 pencereden batı yöndeki pencere ahşap malzemelerle kapatılmıştır. Cephenin en doğusunda ahşap doğramalı demir parmaklıklı bir pencere bulunmaktadır. Ahşap doğramalar genel olarak bakımsızlıktan kararmış ve çürümeye yüz tutmuş durumdadır.

Doğu Cephesi (Resim 17 ve Şekil 17) sağır nitelikli olup, cephenin bir bölümü toprak altında kalmaktadır. Cephenin kuzey yöndeki duvar örgüsünde, yer yer 20 cm'yi geçecek şekilde yatay akstan ayrılma, sehim hareketlerinin olduğu, güney yönde ise sıva ve derzleme yapıldığı gözlenmektedir. Çatıda kiremit kayıplarından dolayı yer yer ahşap çatı sisteminin ortaya çıktığı kısımlar dikkat çekmektedir. Çatının mahyasının üzerine kiremitlerin düşmesini engellemek amacıyla taşların yerleştirildiği görülmektedir.

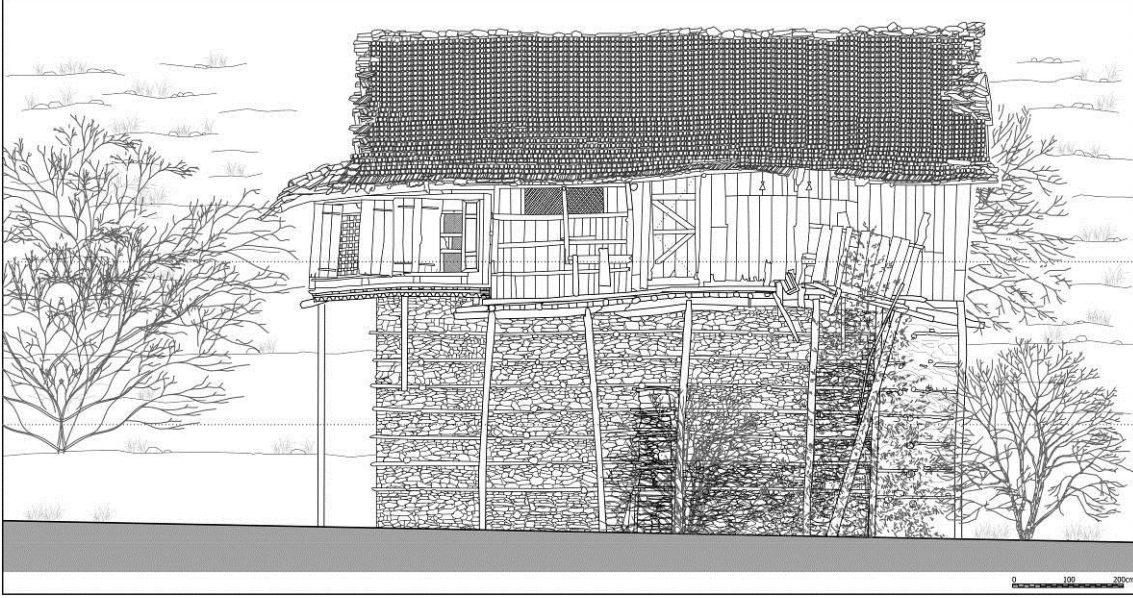
Şekil 17/ Figure 17: Doğu cephesi / East elevation (Kuleli, 2019).

Resim 17/ Photo 17: Doğu cephesi / East elevation (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Batı Cephesinin (Şekil 18 ve Resim 18) duvarları da, doğu cephesinde olduğu gibi sağır bir duvar olup, yüzeyde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Üst katta cepheyi kuzey yönden dönerek saran ahşap karkas sistemli cumba, özgün niteliğini büyük ölçüde korumaktadır. Cumbanın döşemesi, ayazlık döşemesine göre daha yüksektir. Cumba ve ayazlığa ait çıkma ahşap eli böğründe ve dikmelerle taşınmaktadır. Ahşap dikmelerde düşey akstan ayrılmalar, eğilmeler görülmektedir. Ayazlığın ahşap karkas sistemi son derece kötü durumda olup, orta bölümünün yıkılması nedeniyle, cephede boşluğa doğru açılan ahşap bir kapı görülmektedir. Bu bölümde batı yöne doğru uzanan ve bir

zamanlar ayazlığı taşıdığı düşünölen ahşap kirişler dikkat çekmektedir (Resim 19). Cumbaya ait pencere boşluklarında kuzey cephede olduğu gibi ahşap lokmalı parmaklıklar ve kafesler kullanılmış ve pencereler dışarıdan ahşap kepenklerle kapatılmıştır.

Şekil 18/ Figure 18: Batı cephesi / West elevation (Kuleli, 2019).

Resim 18/ Photo 18: Batı cephesi / West elevation (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Resim 19/ Photo 19: Batı cephedeki çıkmanın ahşap taşıyıcı sistemi ve bozulmalar / The wooden construction and deteriorations on the projection in the west elevation (Kuleli, Akdeğirmen, 2019).

Yapının çatısı beşik tipte olup, üzeri sonradan marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır. Çatının özellikle kuzey ve güney yönde bitimine doğru olan bölümlerindeki kiremitler dağılmış ve çatı kısmen yıkılmaya başlamıştır. Bölge evlerinde sıklıkla görülen ve genellikle kare kesitli, taş örgülü ve konik külahlı biçimlenen bacalar, çatının özgün formunun ve kaplama malzemesinin değiştirildiği çatı yenileme işlemleri sırasında yıkılmış olmalıdır.

Yapım Sistemi ve Malzeme Kullanımı

Yapının düşey taşıyıcılarını oluşturan duvarlarda, yassı kesilen moloz taşların birbirine dik iki yönde kullanılan ahşap hatıllarla sıkıştırıldığı harçsız, kuru duvar tekniği kullanılmıştır. Duvar örülürken her 50- 80 cm'de bir duvar boyunca giden ahşap hatıllar ve bu hatıllara dik olacak şekilde bağlanan, yörenin özgün mimari öğelerinden piştüvan (düğme) olarak adlandırılan kısa öğeler dışı doğru çıkıntılı olacak şekilde yerleştirilmiştir. Ancak piştüvanlar mutlaka karşı yönden gelen hatıllarla bağlantı için kertilerek, bini yapacak şekilde biçimlendirilmiştir.

Yapının yatay taşıyıcıları olan döşemeler ahşap kirişleme sistemlidir. Üst katta yer alan cumba eliböğründelerle, çıkma, helâ gibi bölümler ise ahşap dikmeler ile taşınmaktadır (Şekil 18). Üst katın dış duvarları taş malzemeli olmakla birlikte, sofa bölümünün duvarları ahşap karkas sistemlidir. Taş duvarlar, dış cephelerde güney duvarı hariç olmak üzere sıvasız, iç mekanlar ise sıvalıdır.

Süsleme evin daha çok iç mekânlarında yoğunlaşırken, dış cephede sade bir süsleme anlayışının hakim olduğu anlaşılmaktadır. Giriş cephesinde yassı biçimlendirilen moloz taşlar balık sırtı şeklinde diyagonal yerleştirilerek, cephede süsleme öğesi olarak kullanılmıştır (Resim 7a, 7b) (Şekil 15).

Ahşap, yapı içinde bir yapım malzemesi olduğu kadar, süsleme malzemesi olarak da yoğun şekilde kullanılmıştır. Birinci katta girilebilen odalarda görülen, tablalı dolap kapakları, kapılar, başmaklı ocak, yüklük, musandıra, sergen gibi ustalıkla üretilen ahşap mimari öğeler yapının mimari niteliğini zenginleştirmektedir. Yapıda süsleme bakımından en önemli öğelerden biri olan yıldız göbekli çitalı ahşap tavan kaplaması, birinci katta girilebilen odada yer almaktadır. Birbirini dik kesen ahşap çitalarla oluşturulan kare formlarla kaplanan tavanın ortasına yerleştirilen sekiz kollu yıldız formulu tavan göbeğinin merkezine bolluk ve bereketin sembolü olan nar, tavan göbeğinden aşağı sarkacak şekilde monte edilmiştir (Resim 14a, 14b).

Yapıda madeni malzeme kullanımı çok görülmemekle birlikte, pencere korkulukları, kilit ve menteşe düzenekleri demir malzeme ile üretilmiştir.

Evin beşik tipteki çatısı onarılrken, kaplama malzemesi de alaturka yerine, marsilya tipi kiremit ile değiştirilmiş olmalıdır.

Değerlendirme

Akseki-İbradı Havzası'nın karakteristik coğrafi özellikleri, ekonomik ve kültürel yapısı tarih boyunca, geleneksel mimari yapılanmayı biçimlendirmiştir. Bölge, geleneksel ve karakteristik yapı uygulamalarını örnekleyen mimari kanıtlar açısından oldukça zengindir (Kavas, 2011: 28).

Belenalan köyü evleri, plan tipleri, cephe düzenleri ve ahşap süslemeleriyle yörenin özgün mimari geleneğini yansıtan kırsal mimari ürünleridir. Bu evler, genel olarak iki katlı ve dış sofalı plan tipinde tasarlanmışlardır. Köydeki sert iklim şartlarına rağmen, dış sofalı planlı evler tercih edilmiştir.

Yapım sistemi açısından incelendiğinde, yapıların genellikle iki katlı inşa edildiği, düşey taşıyıcıları oluşturan duvarlarda, moloz taşların birbirine dik iki yönde yerleştirilen ahşap hatıllarla sıkıştırıldığı harçsız, kuru duvar tekniğinin kullanıldığı görülür. Duvar örülürken her 50- 80 cm'de bir duvar boyunca giden ahşap hatıllar ve bu hatıllara dik olacak şekilde bağlanan yuvarlak formlu ya da biçimsel kaygı olmadan şekillendirilen yörenin özgün mimari öğelerinden piştuvan (düğme) olarak adlandırılan kısa ahşap öğeler kullanılmıştır. Bu öğeler dışa doğru çıkıntılı olacak ve birbirine bağlantı yapacak şekilde yerleştirilmiştir. Bölgeye has bu duvar örgü sisteminin görüntüsü nedeniyle, evler "düğmeli ev" olarak adlandırılmaktadır. Yapıların yatay taşıyıcıları olan döşeme ve çatılarda ahşap kirişleme sistemi kullanılmıştır.

Ülkemizde diğer bölgelerde, Akseki-İbradı Havzası'nda kullanılan ve "Düğmeli evler" olarak tanımlanan kuru duvar tekniğiyle inşa edilmiş bu tür yapılarla benzeşen bir yapım sistemine rastlanmamıştır. Bununla birlikte, Hindistan ve Pakistan'ın Himalaya dağlık bölgesinde günümüzde de kullanılan ve "Bhatar" (Carabbio vd., 2018: 1-2) olarak adlandırılan yapım tekniği, pek çok açıdan Akseki bölgesinde kullanılan yapım tekniğiyle benzeşmektedir. Kuru yığma duvarın çift yönde birbirine bağlanan ahşap hatıllar ile güçlendirildiği bu tekniğin geliştirilmesinde, yapıların yer aldığı bölgenin içinde bulunduğu coğrafi şartlar ve bölgenin sismik özellikleri etkili olmuştur.

Akseki-İbradı Havzası hammadde kaynakları açısından incelendiğinde, çevrede yer alan sedir ağacı ormanları ve kayalık alanlarda bulunan hammaddelere geçmişte rahatlıkla ulaşılabilirdiği ve bu durumun ahşap ve taş gibi yapı malzemelerinin üretilmesini kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır. Olasılıkla bölgede kayalık olmayan alanların kısıtlılığı ve dolayısıyla harç içinde kullanılacak doğal kumun az bulunması harç üretimini zorlaştırdığından, bölgede farklı bir yapım tekniğinin geliştirilmesi zorunlu olmuştur.

Çalışmaya konu olan ev, bir orman köyü niteliğindeki yerleşim içinde, dik eğimli bir yamaca konumlandırılmıştır. Dış sofalı plan tipine sahip olan iki katlı yapının, zemin katı ahır, üst katı ise yaşama alanı olarak tasarlanmıştır.

Yapının düşey taşıyıcılarını oluşturan duvarlarda, Belenalan köyü genelinde olduğu gibi moloz taşların birbirine dik iki yönde kullanılan ahşap hatıllarla sıkıştırıldığı harçsız, kuru duvar tekniğinin kullanıldığı görülür. Evin yatay taşıyıcıları olan döşeme ve çatılar ahşap kirişleme sistemlidir. Birinci katın dış duvarları taş malzemeli olmakla birlikte, sofa bölümünün duvarlarında ahşap karkas sistem kullanılmıştır. Yapının üst katta yer alan cumbası eli böğründelerle, çıkma, helâ gibi bölümler ise ahşap dikmeler ile taşınmaktadır. Çatı onarılrken, kaplama malzemesi de alaturka yerine, marsilya tipi kiremit ile değiştirilmiş olmalıdır. Kullanıcıları tarafından terkedilen yapıda, ciddi yapısal sorunlar ve malzeme bozulmalarının olduğu gözlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Tarihi süreçte, farklı bölgelerde yaşayan insanların kültürel yapısı ve ihtiyaçları doğrultusunda çevredeki doğal kaynakların değerlendirildiği, birbirinden değişkenlik gösteren birçok yapım sisteminin geliştirildiği bilinmektedir. Akseki- İbradı havzasında bölgeye özgü bir yapı geleneği olarak ortaya çıkan ve “düğmeli” olarak adlandırılan yapım sistemi de, farklı ve özgün bir mimari karakteri yansıtmaktadır. Çevresel şartlara dirençli bir ağaç türü olan sedir ile bölgenin kayalık yapısından elde edilen moloz taş, yapılarda bir arada kullanılmıştır. Bölgede kumun az bulunması harç üretimini zorlaştırdığından, ana malzemeleri taş ve ahşap olan kuru duvar tekniği kullanılmış, yassı taşlarla örülen kuru duvarların iki yönde birbirine bağlanan ahşap öğelerle güçlendirildiği farklı bir yapım tekniği geliştirilmiştir.

Belenalan köyünde düğmeli yapım tekniği kullanılarak inşa edilen yapılar, günümüzde halen varlığını sürdürmektedir. Ancak istihdam olanaklarının kısıtlılığının da etkisiyle, Belenalan köyünde ve Büyükalan, Sarıhacılar gibi mimari açıdan benzer nitelikli diğer köylerde, köyden kente göçün hızlandığı ve buna bağlı olarak köylerde bulunan evlerin çoğunun boş bırakıldığı ya da depo olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Bu çalışmanın konusu olan yapı da dahil olmak üzere, kullanılmayan evlerin büyük bir bölümü yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Bu durumda, bölgede yer alan özgün kırsal mimarinin tespitine ve korunmasına yönelik özenli çalışmaların gerçekleştirilmesi, büyük önem taşımaktadır. Yapılan araştırmalar hem yörenin tarihinin anlaşılmasına katkıda bulunacak, hem de yoğun bozulma sürecine giren yapıların belgelenmesi ve koruma önerilerinin geliştirilmesi açısından yararlı olacaktır.

Yerel nitelikli düğmeli ev mimarisi ve çevresindeki bahçe duvarı, yol gibi öğeleri içeren köy dokusunun özgünlüğünün korunarak geleceğe aktarılması açısından, araştırma, projelendirme ve uygulama etaplarını içeren çalışmalar, çağdaş bir yaklaşımla ve geliştirilecek kapsamlı programlar çerçevesinde, uzman ekipler tarafından özen ve hassasiyetle gerçekleştirilmelidir.

TEŞEKKÜR

Antalya Bilim Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Fakültesi, Mimarlık Bölümü “ARC 262 Tarihi Yapıların Belgelenmesi ve Analizi” dersi kapsamında Belenalan Köyünün yerel mimari özellikleri incelenmiş ve köyde yer alan yapılarla ilgili incelemeler yapılmıştır. Korunması gerekli kültürel miras niteliğine sahip 4 evin belgeleme sürecinin tamamlanmasından sonra, bu evlerden biri seçilerek yapıya odaklanılmış, yapının belgelenmesine, incelenmesine ve analizine yönelik çalışmalara devam edilmiştir.

Çalışmanın yapılması sürecinde verdikleri destek ve çalışmalar için aşağıdaki Kurum ve kişilere teşekkür ederiz.

-Antalya Bilim Üniversitesi Rektörlüğü/ İzin ve destek,

-Akseki Belediyesi/ İzin ve destek,

- Ezgi Yıldırım/ Dr. Ayşe Esin Kuleli'nin yönlendirmeleri doğrultusunda, ders kapsamında yapılan öğrenci çalışmalarının yayına yönelik geliştirilmesi ve ek çizimler.

KAYNAKÇA

Adak, M. vd. (2015). “İlkçağ’da Akseki Bölgesi”, *Ben Akseki'yim*, (Haz.) Durak. İstanbul: Elit Ofset Matbacılık, 251-274.

Akkaya, N. (2005). *Akseki İlvat Köyleri ve Çevresindeki Geleneksel Türk Evlerinin Mimari ve Süslemesi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Akseki Belediye Başkanlığı (2018)

Arslan, M. (?). *Konya Vilayet Salnamelerinde Akseki Kazası 1868-1906*, Lord Matbaacılık.

Bakırcılar, N. A. ve Durgun, H., (2015), “Osmanlı Dönemi’nde Akseki’ye Genel Bir Bakış”, *Ben Akseki’yim*, (Haz.) Durak, A. İstanbul: Elit Ofset Matbaacılık.

Çelik Başok, G., (2017). “Authentic Walling Technique of Traditional Houses in Akseki: Study on Ormana”. *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi*, 1(1): 69-77.

Çelik, G. (2009). *Construction Techniques of Four Traditional Ormana Houses*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Çinbilge, Özçelik (2015). “Bir Bitki Cenneti ya da Akseki”. *Ben Akseki’yim*. (Haz.) Durak, A. İstanbul: Elit Ofset Matbaacılık. 111-130.

Davulcu, M. (2015). “Ormana Yöresi Geleneksel Konut Mimarisi ve Yapıcılık Geleneği”. *Kalemşi Dergisi*, 3(5): 47-96.

Eraşar, O. (2015). “Akseki ve Çevresindeki Selçuklu Dönemi İzleri”, *Ben Akseki’yim*, (Haz.) Durak, A. İstanbul: Elit Ofset Matbaacılık. 291-304.

Enhoş, M. (1974). *Bütün Yönleriyle Akseki ve Aksekililer*. İstanbul.

Gökdemir, A. vd. (2016). “Investigation of Architecture and Structural Seterioration of Historical Akseki Houses (Buttoned Houses)”. *BAUN Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 18(1): 38-48.

Günay, R. (2017). *Ormana: Toroslarda Bir Köy*, İstanbul: Ege Yayınları.

Hadimli, H. (2008). *Akseki İlçesi'nin Coğrafyası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi (2013)

Karayazı, S. S. (2015). *Akseki İlçesi Belenalan Köyü Kırsal Mimari Doku Özelliklerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kavas, K. R. (2009). *Environmental Aesthetics of the Rural Architectural Tradition in the Mediterranean Highlander Settlement: The Case Study of Ürünlü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kavas, K. R. (2011). “Patterns of Environmental Coherence in the Rural Architecture Tradition of Ürünlü (Akseki-İbradı Basin)”, *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 28, Ankara. 23-40.

Kavas, K. R. (2015). “Akseki-İbradı Havzası’nda Geleneksel Mimarlık”, *Ben Akseki’yim*, (Haz.) Durak, A. İstanbul: Elit Ofset Matbaacılık. 365-388.

Kuleli, A. E., Ağcabay, T., Bölükbaş Dayı, E. (2018). “Yerel Mimari Miras Ve Koruma Sorunlarına Yönelik Bir Araştırma Osmaneli Balaban Ve Eski Tahal Sokaklar Örneğinde Tespit ve Öneriler” *Yerel Ölçekte Geleneksel Mimarinin Korunması*”, Editör: Yıldırım Gönül, Bilge, İstanbul: Gri Lab Reklam Tanıtım Ve Baskı Teknolojileri, 81-107.

Özkaynak, K. (1954). *Akseki Kazası Tarih-Coğrafya-Turizm-Biyografi*, Ankara: Akgün Matbaası.

Sarıkaya, M.A. (2015). “Akseki ve Çevresinin Coğrafyası ve Jeolojisi”. *Ben Akseki’yim*, (Haz.) Durak, A. İstanbul: Elit Ofset Matbaacılık. 47-64.

-
- Sağiroğlu Ö. ve Karayazı S.S. (2017). “Akseki Belenalan Köyü Geleneksel Kırsal Konut Dokusunda Korumanın; Ekoturizm Yoluyla Sürdürülebilirliğinin Tespiti”, *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(1): 12-35.
- Sağiroğlu Ö., Kınıklıoğlu T. S. ve Karayazı S.S. (2016). “İlvat Bölgesi Ahşap Kapı Teknolojsi ve Kilit Sisteminin ‘Traka-Tıfraz’ Belgelenmesi”, *TÜBAV Bilim Dergisi*, (9)3: 10-30.
- Tay, L. (2017). “Akseki’nin Düğmeli Camileri”. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(1): 309-323.
- Yeşildal, N. (2008). *Antalya, Ürünli Köyü Sivil Mimari Örneği Yapıların Yapım Sistemlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, O. N. (2006), “Tarihsel Yönden Akseki ve Akseki’den Göç Akseki ve Aksekililik”, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu 18-19 Aralık 2003*. haz. Ekinci, N., Akın, H. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını. 51-73.
- Yılmaz, M. ve Doğanay, O. (2015). “Akseki ve Çevresindeki Arkeolojik Veriler, Durum Tespiti ve Ön Değerlendirme”, *Ben Akseki’yim*. (Haz.) Durak, A. İstanbul: Elit Ofset Matbacılık. 239-248.